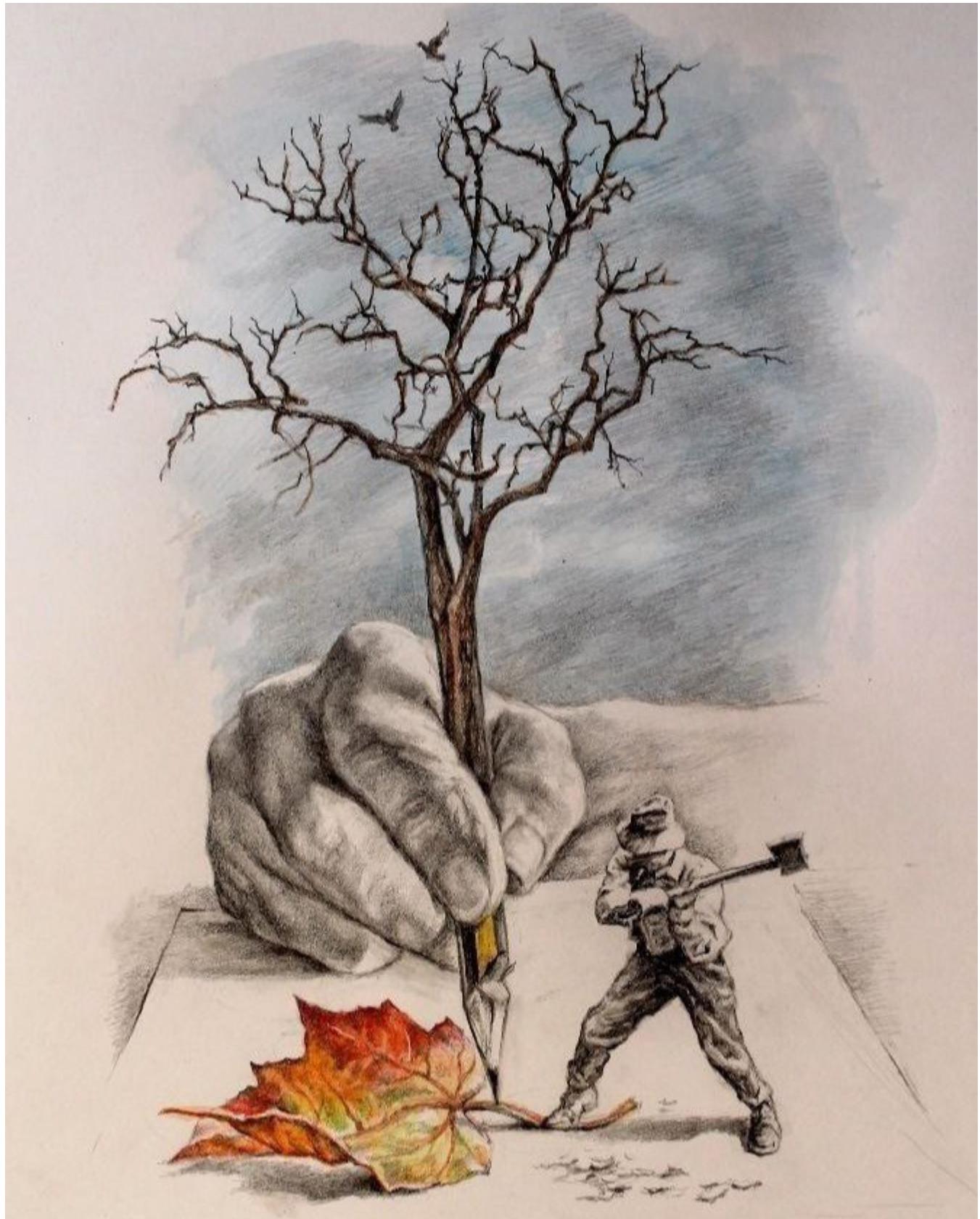

Musulman dünýäsi we çöküşiniň soňky pellesi

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Musulman dünýäsi we çöküşiniň soňky pellesi MUSULMAN DÜNYÄSI we ÇÖKÜŞİÑ SOŇKY PELLESI

Dünýäniň iň baý energetika çeşmelerine eýe... Emma demokratiýa we ösüş ýolunda menzil aşybermeýän ýerdir Orta Gündogar. Orta Gündogar ýurtlary garaşsyzlyklaryny alandan soňam baknalyk düşünjesinden saplanyp bilmeýär. Demokratik döwlet dolandyryşyny we ykdysady ösüşi ýola goýup biljek edaralary-da

işledip bilmeyärler.

* * *

Ýogsam bolmasa, yslam dünýäsi IX-XII asyrlarda Wizantiýadan dagy kän öñdedi. Sol döwür yslamyň Altyn asyrydy.

Faraby, Horezmi, Omar Haýýam, Fahretdin Razy, Rawendi, Ibn Sina, Ibn Rošt ýaly filosoflary, alymlary ýetişdiripdir.

Osmanly döwleti alty yüz ýylyň dowamynda Ibn Sinanyň we Ibn Roşdyň deñinde ýeke filosof ýa alym çykaryp bilmedi.

Haremhanalardyr köşk oýunlary, tagt dawalary bilen wagtyny geçirirdi. Siwilizasiýa gözünü ýumdy. Ylym-bilime we filosofiýa ýol bermedi.

Ýewropalylar bolsa XV-XVI ssyrda Renessansyň döreden şemalyna atlanyp, ylymda, sungatda we tehnologiyada uly üstünlikleri gazandy.

1450-nji ýilda oýlanyp tapylan çaphana maşyny 300 ýıldan soñ Osmanly döwleti tarapyndan ulanylyp başlandy.

Kapyrlaryň oýlap tapan zadyny ulanmagyň, kapyr mugallymlardan sapak almagyň dini taýdan jaýyzdygy ýa däldigininiň üstünde jedel edilipdir.

* * *

XX asyryň ikinji ýarymyndan soñ-a yslam ýurtlary üçin çöküş hasam tizleşýär.

Bäş musulman döwlet ýarym million jöhidiň 1948-nji ýilda Palestinada döwlet gurmagynyň öñüni alyp bilmändir.

1967-nji we 1973-nji ýyllaryň Arap-Ysraýyl uruşlarynda Ysraýyldan has güýçlidiklerine garamazdan, Arap ýurtlary asgyn gelipdir.

2024-nji ýyla gelinende, Palestinanyň tabytynyň iñ soñky çüýi urulýar.

Yrak, Liwiýa, Siriýa böleklenýär. Mezhep uruşlary hem kiparlap gidibermeýär...

* * *

Iñ esasy sorag: Günbatar ýurtlarynyň ösmeginiň düýp sebäbi

näme?

Jogap: Buthananyň we döwletiň biri-birinden aýrylmagy...
Jemgyýetiň dünýewi kanunlar bilen dolandyrylmagy.

Musulman ýurtlarda bolsa mukaddesligiň çesmesini emele getiren
we ýasaýsyň hemme ugruny düzgünleşdirýän ýeke-täk kanun
şerigat.

Günbatarda syýasy häkimiýetler jemgyýete hasap berýär, möhleti
ýetende iş başyndan gidýär, çalşyp durýar.

Musulman we awtoritar ýurtlarda bolsa syýasy häkimiýetler hiç
kime hasap bermeýär. Olaryň jylawy çekilmeýär.

Häkimiýet bir adam ýa-da belli bir topar tarapyndan
çäklendirilmedik ygtyýarlykda ulanylýar.

Yslam dünýäsinde bary-ýogy bir yurt – Türkiye Respublikasy
döwleti Ataturküň strategiki öndengörüjiliği arkaly
dünýewiligi ýörelge hasaplaýar. Yslamy konstitusiýadan
çykaryp, şerigaty kanuny ulgamyň daşynda goýýar. Türkiye
musulman ýurtlara nusga bolarlyk şekilde häzirkizaman,
döwrebap gurluşa eýe edilýär.

Bir ýanda musulman ýurtlarda giňden ýaýran fundamentalist
döwlet dolandyryş sistemasy...

Beýleki bir ýanda Ataturküň guran dünýewi, demokratik nusgasy.

* * *

Musulman ýurtlarda korrupsiýadan we ýaramaz dolandyrylmakdan
halas bolmak ugrundaky göreşleriň netijesi bolmaýar.

Söz sözleme we sözlenen sözüň doğrulgyny-ýalanlygyny barlama
azatlygy, aýal-erkek deňligi ýok.

Baş egmek medeniýeti kök urupdyr.

Ataturküň dünýewi-demokratik sistemasynda akyl-paýhas we ylym-
bilim öñe tutulýar. Aýal-gyzlar jemgyýetde erkekler bilen deň
hukuklara eýe.

Baş egmek medeniýeti däl-de, işbaşarjaňlyk we sözlenen sözi
barlamak medeniýeti ösen.

* * *

Yslam ýurtlary akyl-paýhasdan we ylym-bilimden daşlaşdygysaýy...

«El-Kaide», YSYD ýaly rehim-şepagatsyz terrorçy toparlary yetişdirýän öndümlı batgalyga öwrüldi.

Özgelerden satyn alýan ýaraglary bilen biri-birini öldürýän we başgalaryň oýlap tapýan dermanlary bilen saglygyny bejermäge synanyşýan ýurtlara öwrüldi.

* * *

Atatürkün mirasyna eýe çykylmaýan häzirki Türkiýäniň gürrüñine gelsek...

Dünýewiligiň we bürenjegiň jedellerini etjek derejede pese düşürildi. Aýratynam, soňky ýigrimi ýylда Atatürkün rewolýusiýalarynda uly yza tesíşlik boldy.

Hem şindizem... Türkiye Yraga, Siriýa, Ýemene, Owganystana, Liwiýa öwrülmän galan bolsa... Munuň ýeke-täk sebäbi Atatürkün rewolýusiýalarynyň we saýlap alan dünýewi ýolunyň saýasyndadır.

* * *

Görnüp duran şular ýaly hakyatlara garamazdan... Türkiye ümzügini Arap geografiýasyna tarap öwürjek bolup her tüýse girýär. Ymmat garaýsyna bolan ýakynlyk ýetjek derejesine yetdi...

Şeýle ýola giren ýagdaýynda Türkiýäni diňe garaňkylyga we böleklenmäge äkitjekdiginiň görnüp durandygyna garamazdan...

* * *

Emma... Asyl çöküşiň soňky pellesine 2024-nji ýylyň dekabr aýynda gelindi.

ABŞ-nyň we Ysraýylyň goldan, tälim beren we ýaraglandyran «El-Kaide» toparyna meňzeş topar Siriýany basyp aldy.

Häzir muňa iň köp begenýän ýurt Ysraýyl...

Emma... Ýeňşiň şanyna «Emewi» metjidine namas okasaña bolar.

* * *

Ibn Haldun näme diýipdi? Baryp-ha XV asyryň başlarynda...

«Musulmanlar akyl etmekden (aklyň işletmekden) el cekdi. Şonuň üçin zelil hala düşdüler». Bu söz yslam dünýäsiniň häzirki başdan geçirýän ýagdaýynyňam gysgaça kesgitlemesi bolsa gerek.

* * *

XVII asyrda ýaşan italýan akyldary Jordano Bruno gürrüñimiziň soňky nokadyny goýýar. Ol şeýle diýýär: «Hudaý öz hökmürowanlygyny ýola goýmak üçin ýer ýüzündäki gowy adamlary ulanýar, ýer ýüzündäki adamlar bolsa öz hökmürowanlyklaryny ýola goýmak üçin Hudaýy ulanýarlar».

Bu sözem musulman dünýäsiniň nebsagyryjylykly ýolunyň üýtgewsiz hakykatydyr.

• **Peýdalanylan edebiýat:**

- *Frensis Fukuýama «Syýasy düzgüniň kökleri», 2011 ý;*
- *D.Ajemogly, J.A.Robinson «Güýjüň, bol-elinligiň we garyplygyň kökleri», 2013 ý;*
- *Bernard Lewis «Nämede ýalňyşyldy?», 2002 ý.*

Naim BABÜROGLY.

«SÖZCÜ» gazeti, 14.12.2024 ý. Publisistika